

УДК 341.45

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2021-1/4>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Леган Ірина Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та соціального забезпечення
Державного університету «Житомирська політехніка»
ORCID ID: 0000-0003-2933-4971

Стаття присвячена особливостям дослідження проблематики питань міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Доведено, що ця проблематика протягом багатьох років залишається достатньо популярною серед науковців, однак характеризується окресленням ключових складових частин транснаціональної злочинності. У статті охарактеризовано основні ознаки транснаціональної злочинності. Визначено, що міжнародне співробітництво у кримінальних справах є одним із найважливіших передумов для організації протидії та запобігання транснаціональній злочинності. Доведено, що активізація міжнародних зв'язків між країнами світу, міграційних і глобалізаційних процесів сприяли подальшій трансформації, еволюції організованої злочинності та поширенню її діяльності за межі України. Транснаціональна злочинність представлена у світі чітко структурованими й організованими кримінальними синдикатами, які одержані надприбутки спрямовують на розвиток інших ще більш небезпечних видів діяльності. У статті акцентовано увагу на дослідженнях транснаціональної злочинності. Зазначено, що ступінь розробки питань міжнародного співробітництва у боротьбі із транснаціональною злочинністю все ще залишається недостатньо вивченим. Охарактеризовано різні форми міжнародного співробітництва: видачу злочинців, взаємну правову допомогу, перенесення кримінального судочинства в іншу країну, переведення засуджених, співробітництво з метою здійснення конфіскації, взаємодію між правоохоронними органами, включаючи обмін інформацією та співробітництво у проведенні розслідувань, спільне проведення розслідувань, співробітництво у використанні спеціальних слідчих методів.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, міжнародне співробітництво, запобігання, протидія злочинності.

Legan Iryna. Investigation of the problems of international cooperation on prevention and control of transnational crime

The article is devoted to the peculiarities of the study of the issues of international cooperation in preventing and combating transnational crime. The article proves that this issue has remained quite popular among scientists for many years, but is characterized by outlining the key components of transnational crime. The article describes the main features of transnational crime. It is determined that international cooperation in criminal matters is one of the most important prerequisites for organizing the fight against and prevention of transnational crime. It is proved that the intensification of international relations between the countries of the world, migration processes and globalization processes have contributed to the further transformation, evolution of organized crime and the spread of its activities outside Ukraine. It is outlined that transnational crime is represented in the world by well-structured and organized criminal syndicates, which direct the profits and proceeds to the development of other even more dangerous activities. The article focuses on a number of studies in the field of transnational crime. Recognizing the above achievements of scientists in the study of this issue, the article notes that the degree of development of international cooperation in the fight against transnational crime is still insufficiently studied. The article describes various forms of international cooperation: extradition of criminals, mutual legal assistance, transfer of criminal proceedings to another country, transfer of convicts, cooperation for confiscation, cooperation between law enforcement agencies, including information exchange and cooperation in investigations, joint investigation in the use of special investigative methods.

Key words: transnational crime, international cooperation, prevention, fight against crime.

Питання транснаціональної злочинності є об'єктом дослідження галузевих юридичних наук (кримінального права, кримінології, міжнародного права, криміналістики тощо). Питання міжнародного співробітництва у боротьбі із транснаціональною злочинністю тривалий час залишалися недостатньо вивченими, увага до них посилилася наприкінці ХХ ст. Це насамперед пов'язано з активізацією міжнародних зв'язків між країнами світу, активізацією міграційних і глобалізаційних процесів, що сприяли подальшій трансформації, еволюції організованої злочинності, поширенням її діяльності за межі України.

Аналіз бібліографії із проблематики транснаціональної злочинності вказує на зацікавленість учених, проте істотного наукового опрацювання проблеми міжнародного співробітництва у боротьбі із транснаціональною злочинністю здійснено не було. Усі наукові публікації за цією тематикою можна згрупувати за такими ознаками:

- роботи, присвячені питанням загальнотеоретичного характеру, тобто поняттям «злочинність» та «організована злочинність»;
- роботи, присвячені поняттю етнічної злочинності;
- роботи, присвячені питанням міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності та протидії транснаціональній злочинності.

Проаналізувавши роботи вітчизняних і зарубіжних науковців, варто відзначити неабияку увагу до окреслених категорій цієї проблематики.

Питанням загальнотеоретичного характеру, пов'язаним із вивченням сутності понять «злочинність» та «організована злочинність», присвячені праці таких вітчизняних науковців, як: Л.І. Аркуша «Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності» (2011), В.С. Батиргареєва «Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні» (2010), А.М. Бабенко «Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання» (2015), О.Г. Кальман «Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження» (2004),

Н.С. Карпов «Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності» (2008), П.Л. Фріс «Кримінально-правова політика України» (2005), О.Ю. Шостко «Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах» (2011), М.М. Коцур «Правове регулювання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (історико-правове дослідження)» (2020).

Найбільш вагомий науковий доробок в опрацювання певних аспектів міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю здійснили такі науковці, як: О.І. Моїсеєв («Кримінально-правова юрисдикція України щодо злочинів, вчинених за її межами», 2007), М.П. Свистуленко («Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти», 2005), К.В. Юртаєва («Місце скоєння злочинів міжнародного характеру», 2010), Ф. Хайнекер Хаген Петер Фрідріх («Правове співробітництво держав-членів Євросоюзу у боротьбі з організованою злочинністю», 2013).

Дослідження особливостей протидії транснаціональній злочинності особливо актуальні у країнах пострадянського простору. Так, у Російській Федерації нею займалися такі науковці: Д.С. Хижняк («Методологические основы расследования транснациональных преступлений: модельный подход», 2018), А.Х.-А. Пихов («Теоретические основы противодействия транснациональной преступности», 2018), Д.М. Валеев («Международно-правовые основы сотрудничества по борьбе с транснациональной организованной преступностью», 2016).

Заслугує на увагу думка Д.С. Хижняка, що «категорія транснаціональних злочинів також мала значний вплив на зміни у парадигмі криміналістичної науки. Заклопотаність, пов'язана із проблемою транснаціональних злочинів, почала даватися взнаки на початку 70-х рр. ХХ ст., коли міжнародне співтовариство усвідомило значну небезпеку таких злочинних діянь. Саме тоді ці злочини стали називатися "транснаціональними"» [10, с. 40].

Питанням міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності присвячені наукові доробки таких вче-

них країн пострадянського простору, як А.В. Губанов («Основы организации и функционирования полиции зарубежных государств и использование их опыта для совершенствования деятельности органов внутренних дел России», 1997), В.В. Головатюк («Организация международного полицейского сотрудничества в сфере профессиональной подготовки кадров», 2002), Н.Н. Грибовская («Международно-правовые основы организации и деятельности Европейской полицейской организации (Европол) и ее сотрудничество с правоохранительными органами Российской Федерации», 2007), Р.В. Нигматуллин («Сотрудничество государств в борьбе с преступлениями международного характера в XX – начале XXI столетия: историко-правовой аспект», 2007).

А.В. Губанов, аналізуючи у своїй праці функціонування правоохоронних органів на території РФ, зазначав, що «країна переживає воістину один із найскладніших періодів своєї історії. Побудова нової, постсоціалістичної державності супроводжується, на жаль, цілою низкою суперечливих тенденцій і глибокими кризовими явищами в економічній, соціальній і політичній сферах, у т. ч. різким ускладненням криміногенної обстановки. Світовий досвід показує, що такий стан аж ніяк не специфічний: перехід від авторитаризму і тоталітаризму до демократії – процес дуже складний і болючий, неминуче пов'язаний із маргіналізацією частини суспільства, значним поширенням правового нігілізму, активізацією криміналітету, зростанням злочинності й, одночасно, зниженням ефективності правоохоронних систем. Так було, наприклад, у післявоєнній Німеччині, Італії, Японії, відбувається і зараз у колишніх соціалістичних країнах – Болгарії, Угорщині, Польщі, Румунії та ін. Аналогічну картину можна спостерігати й у республіках ближнього зарубіжжя, що виникли після розпаду СРСР» [4, с. 37].

Р.В. Нигматуллин у своїй докторській дисертації «Сотрудничество государств в борьбе с преступлениями международного характера в XX – начале XXI столетия: историко-правовой аспект» зазначав, що «стратегія і тактика боротьби зі злочинністю, у т. ч. і міжнародної, зміню-

валися в міру розвитку людського суспільства. Так, політичні процеси у світі здійснили найбезпосередніший вплив на співпрацю держав. Природно, що за умов протистояння двох військово-політичних блоків співпраця правоохоронних органів здійснювалася переважно по блокової системі, однак зростання злочинності, зростання її загрози основам життєдіяльності держави та суспільства змушували забувати про ідеологічну несумісність. Сполучною ланкою стала ООН, яка регулярно проводила конгреси з попередження злочинності та поведження із правопорушниками. Загальна міждержавна політика боротьби зі злочинністю, стандарти її здійснення визначалися саме на цих форумах» [9, с. 24].

Монографія, опублікована у 2017 р. В.А. Жбанковим та А.В. Табаковим у Москві («Транснациональная организованная наркопреступность и наркоконтрабанда как ее составляющая: современное состояние и основные тренды»), присвячена кримінологічному та криміналістичному аналізу наркоконтрабандної діяльності організованих транснаціональних злочинних формувань і вдосконаленню заходів по боротьбі з нею. У системі цієї діяльності, на думку авторів, наркоконтрабанда займає особливе місце і розглядається як своєрідний синтез загальнокримінальної й економічної складових частин у рамках багатофункціонального кримінального наркопідприємництва міжнародного масштабу, яка становить підвищену соціальну небезпеку для країни. У зв'язку з цим у роботі розглядається історія розвитку транснаціональної контрабанди та фактори, що впливають на її становлення та розвиток. Крім того, у роботі запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення боротьби із транснаціональною організованою контрабандою [6, с. 153].

Значна увага останніми роками приділяється цій проблематиці і в Україні. Варто відзначити дисертаційні дослідження таких учених, як М.Г. Вербенський («Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання», 2010), В.С. Буркаль («Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки», 2019), Г.П. Жаровська («Теорія та практика про-

тидії транснаціональній організованій злочинності в Україні», 2019).

Заслуговує на увагу вітчизняне монографічне дослідження П.Д. Біленчука, А.В. Кофанова, О.Л. Кобилянського, Є.К. Паніотова «Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз», опубліковане у 2011 р. [2]. Також теоретичним основам протидії транснаціональній організованій злочинності присвячено в Україні роботи О.М. Бандурки, В.В. Голіни, О.М. Джужи, А.Д. Дорошенка, В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюка, Н.А. Зелінської, О.В. Козаченко, В.А. Мисливого, Г.П. Пожидаєва, О.С. Проневича, І.В. Пшеничного, Е.В. Расюка, О.Б. Сахарової, Є.Д. Скулиша, Ю.Ю. Сорочика, В.В. Топчія, О.Ю. Шостко та інших дослідників.

М.Г. Вербенський транснаціональну організовану злочинність визначає як окремий вид організованої злочинності, який характеризується структурною системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угруповань, що займаються міжрегіональною або, в ряді випадків, міжнародною злочинною діяльністю у вигляді промислу, спрямованого на систематичне отримання максимально високих прибутків і надприбутків, нерідко використовуючи у своїх інтересах як державні структури, так і інститути громадянського суспільства [1, с. 83–88].

На окрему увагу заслуговує докторська дисертація Г.П. Жаровської «Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні», де автор наголошує, що «міжнародне співробітництво як необхідний елемент системного контролю над транснаціональною організованою злочинністю може бути реалізовано як у неофіційний спосіб (обмін інформацією, технічна допомога), так і офіційним шляхом у формах сприяння екстрадиції злочинців і взаємної правової допомоги на різних етапах розслідування. Комплексне використання неформальних методів взаємодії у сукупності з офіційними має важливе значення для подолання труднощів і непорозумінь, а також недопущення зволікань у процесі контролю над транснаціональною організованою злочинністю» [5, с. 52].

Крім того, автор зазначає: «Сучасні реалії розвитку транснаціональної орга-

нізованої злочинності свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, трансформується не лише у злочинні організації різного ступеня складності, чисельності та масштабів впливу, а й здатна утворювати квазі-державні об'єднання кримінальної спрямованості (в окремих регіонах українського Сходу). Міжнародна спільнота та національні суб'єкти забезпечення державної безпеки недооцінили геополітичний, економічний, політичний, організаційний і мілітарний потенціал транснаціональної злочинності, що призвело до загибелі людей та інших тяжких наслідків глобального масштабу» [5, с. 56].

Деякі з учених окремо виділяють поняття етнічної злочинності, наголошують на її існуванні й активно вивчають. Серед них: І.В. Анжиров, Ю.М. Антонян, Б.С. Артиков, О.М. Бандурка, А.В. Борисов, П.О. Вагін, М.Г. Вербенський, Н.О. Горюнова, А.І. Долгова, Г.П. Жаровська, А.М. Зюков, І.Х. Касаєв, М.П. Клейменов, В.В. Коленков, В.О. Корольов, Н.В. Кузьміна, М.Л. Ларченко, Б.В. Лизогуб, М.В. Матійко, О.В. Медведєв, А.П. Писаренко, В.А. Пономаренков, Е.К. Рабданова, В.В. Ремський, А.Ю. Сипачев, Т.М. Тіміна, Є.В. Ткач, О.В. Тягло, Р.Г. Чевходзе, І.Л. Хромов, В.І. Шиян, О.М. Щукін.

Так, Б.В. Лизогуб під етнічним злочинним угрупованням пропонує розуміти багаточисельне об'єднання, до якого входять десятки, а то й сотні осіб за певною етнічною належністю, котрі активно займаються злочинною діяльністю [8, с. 178].

О.О. Леляк зазначає, що «у науці не існує сталої термінології щодо цього феномену, тому можна зустріти різні терміни: «злочинні етнічні формування» (Г. Геворгян), «етнічні угруповання» (Є. Топільська), «етнічні організовані злочинні групи» (Г. Дашков, Д. Коломитц), «організовані групи та злочинні організації, сформовані на етнічній основі (статистична звітність МВС)» [7].

Визнаючи вищевикреслені здобутки науковців у вивченні цієї проблематики, варто зазначити, що ступінь розробки питань міжнародного співробітництва у боротьбі із транснаціональною злочинністю все ще залишається недостатньо

вивченим. Об'єктом вивчення більшості робіт є питання протидії конкретним формам транснаціональної та транскордонної злочинності, а саме питанням протидії контрабанді мігрантів і торгівлі людьми, незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, зброї та підробці грошових знаків, тероризму тощо, проте комплексних досліджень у сфері міжнародного співробітництва у боротьбі із трансна-

ціональною злочинністю досі здійснено не було. Розробка дієвого механізму міжнародного співробітництва на шляху боротьби та запобігання транснаціональній злочинності в Україні ускладнюється відносною новизною та недостатньою вивченістю цього суспільно небезпечного явища, що створює низку перешкод на шляху впровадження апробованого досвіду у діяльність державних інституцій країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Legan I.M., Bondarenko K.S. Features of the free legal aid system in Ukraine and the European Union countries. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 3 (69). С. 148–151.
2. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Паніотів Є.К. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз : монографія / за ред. П.Д. Біленчука. Київ : КИЙ, 2011. 52 с.
3. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 474 с.
4. Губанов А.В. Основы организации и функционирования полиции зарубежных государств и использование их опыта для совершенствования деятельности органов внутренних дел России : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.02. Москва, 1997. 45 с.
5. Жаровська Г.П. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 49–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2018_1_6.
6. Жбанков В.А., Табаков А.В. Транснациональная организованная наркопреступность и наркоконтрабанда как ее составляющая: современное состояние и основные тренды. Москва : РИО Российской таможенной академии, 2017. 180 с.
7. Леляк О.О. Етнічні злочинні угруповання в Україні: проблема протидії. URL: file:///C:/Users/USER/Downloads/boz_2011_24_24.pdf
8. Лизогуб Б.В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004. 259 с.
9. Нигматуллин Р.В. Сотрудничество государств в борьбе с преступлениями международного характера в XX – начале XXI столетия: историко-правовой аспект : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2007. 47 с.
10. Хижняк Д.С. Методологические основы расследования транснациональных преступлений: модельный подход : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.12. Москва, 2018. 45 с.

REFERENCES:

1. Legan, I.M., Bondarenko, K.S. (2020). Features of the free legal aid system in Ukraine and the European Union countries / *Derzhava ta regioni. Seriya: Pravo*. № 3 (69). P. 148–151 [in English].
2. Bilenchuk, P.D., Kofanov, A.V., Kobilyans'kij, O.L., Paniotov, Є.K. (2011). Transnacional'na zlochinnist': kriminalistichnij analiz. [Transnational crime: forensic analysis]. Za red. P.D. Bilenchuka. Kyiv: KIJ,. 52 s. [in Ukrainian].
3. Verbens'kij, M.G. (2010). Transnacional'na zlochinnist': kriminologichna harakteristika ta shlyahi zapobigannya : dis. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.08 [Transnational crime: criminological characteristics and ways of prevention]. Dnipropetrovs'k. 474 s. [in Ukrainian].
4. Gubanov, A.V. (1997). Osnovy organizacii i funkcionirovaniya policii zarubezhnyh gosudarstv i ispol'zovanie ih opyta dlya sovershenstvovaniya deyatelnosti organov vnutrennih del Rossii : avtoref. dis. ... dokt. yur. nauk: 12.00.02 [Fundamentals of the organization and func-

tioning of the police of foreign countries and the use of their experience to improve the activities of the internal affairs bodies of Russia]. Moskva. 45 s. [in Russian].

5. Zharovs'ka, G.P. (2018). Osnovni modeli transnacional'nih zlochinnih organizacij [Basic models of transnational criminal organizations] *Yuridichnij chasopis Nacional'noi akademii vnutrishnih sprav*. № 1. P. 49–60. Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2018_1_6 [in Ukrainian].

6. Zhbakov, V.A. (2017). Transnacional'naya organizovannaya narkoprestupnost' i narkokontrabanda kak ee sostavlyayushchaya: sovremennoe sostoyanie i osnovnye trendy [Transnational organized drug crime and drug smuggling as its component: current state and main trends] Moskva: RIO Rossijskoj tamozhennoj akademii. 180 s. [in Russian].

7. Lelyak, O.O. Etnichni zlochinni ugrupuvannya v Ukraïni: problema protidii. [Ethnic criminal groups in Ukraine: the problem of counteraction] Rezhim dostupu file:///C:/Users/USER/Downloads/boz_2011_24_24.pdf [in Ukrainian].

8. Lizogub, B.V. (2004). Organizovani zlochinni ugrupovannya: klasifikaciya ta zahodi protidii [Organized criminal groups: classification and countermeasures]: dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.08; Nacional'nij universitet vnutrishnih sprav. Kharkiv. 259 s. [in Ukrainian].

9. Nigmatullin, R.V. (2007). Sotrudnichestvo gosudarstv v bor'be s prestupleniyami mezh-dunarodnogo haraktera v XX – nachale XXI stoletiya: istoriko-pravovoj aspekt : avtoref. dis. ... dokt. yur. nauk : 12.00.01 [Cooperation of states in the fight against international crimes in the XX – early XXI century: the historical and legal aspect]. Moscow [in Russian].

10. Hizhnyak, D.S. (2018). Metodologicheskie osnovy rassledovaniya transnacional'nyh prestuplenij: model'nyj podhod : avtoref. dis. ... dokt. yurid. nauk : 12.00.12 [Methodological bases of investigation of transnational crimes: model approach]. Moscow [in Russian].